

PENGIKISAN AMALAN ADAT PERKAHWINAN MASYARAKAT BUGIS: KAJIAN KES DI KAMPUNG PERMATANG DUKU, PONTIAN, JOHOR

ZURINA ABDULLAH
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor
zurinaabdullah@kuis.edu.my

MUHAMMAD ABDUL JALAL ABDULLAH
Universiti Tun Hussien Onn Malaysia
jalalmuslim18@gmail.com

ABSTRAK

Kajian ini dijalankan untuk mengenal pasti amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis dan mengkaji faktor kurangnya amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku, Pontian, Johor. Kajian ini berbentuk kajian kualitatif dengan menggunakan kaedah rujukan, temu bual dan soal selidik. Sebanyak 27 set borang soal selidik diedarkan secara rawak kepada responden dan tiga lagi data diperolehi daripada temu bual. Sebanyak sepuluh soalan ditanya bagi mengenal pasti amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis. Enam daripada jawapan memberikan jawapan Tidak Pasti pada jumlah tertinggi. Bagi mengetahui faktor-faktor kurangnya amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis di kampung ini, sebanyak sepuluh soalan juga telah dikemukakan. Kajian menunjukkan bahawa kebanyakan masyarakat Bugis di kampung tersebut mengetahui dan pernah mengamalkan adat perkahwinan tersebut. Namun begitu, adat ini kian dilupakan disebabkan faktor masa, kewangan dan asimilasi budaya. Kesimpulannya, masyarakat Bugis perlulah mengekalkan keunikan budaya ini kerana ia merupakan identiti bagi sesebuah kaum.

Kata Kunci: adat perkahwinan; faktor; masyarakat Bugis; kualitatif; identiti kaum.

ERASURE THE CUSTOMS OF MARRIAGES IN BUGIS SOCIETY: A PILOT STUDY IN KAMPUNG PERMATANG DUKU, PONTIAN, JOHOR

ABSTRACT

This study was carried out to identify the customs of marriages in Bugis society and to study the reasons why they are less practised in Bugis society in Kampung Permatang Duku, Pontian, Johor today. The study is a qualitative study using reference methods, interviews and questionnaires. A total of 27 sets of questionnaires were distributed randomly to respondents and three data were obtained from interviews. A total of ten questions were asked to identify the customs of wedding customs in Bugis society. Six questions were answered uncertain and this contributes to the highest number. To find out the factors why the customs is less practised in this village, ten questions have also been asked. The study shows that most Bugis communities in the village know and still practising the custom. However, this custom is further forgotten due to time, financial and cultural assimilation. In conclusion, the Bugis community needs to preserve the uniqueness of this culture as it is the identity of their people.

Keywords: customs of marriages; factor; Bugis society; qualitative; identity of a people

PENGENALAN

Adat ditakrifkan sebagai suatu bidang yang luas, meliputi cara hidup dan budaya dalam kegiatan sosial, ekonomi, politik dan kepercayaan beragama. Menurut Kamus Dewan Edisi Keempat Cetakan Kedua (2010), adat diertikan sebagai peraturan yang sudah diamalkan turun-temurun (sejak dahulu kala) di dalam sesuatu masyarakat (sehingga merupakan hukum dan peraturan yang harus dipatuhi), lembaga. Kebanyakan pengkaji terdahulu telah memberikan pengertian adat yang dapat disimpulkan sebagai cara hidup yang menjadi amalan masyarakat. Konsep ini tidak terbatas kepada masyarakat Melayu yang beragama Islam sahaja. Menurut Zainal Kling (2004), di Indonesia pengertian adat lebih meluas dan mendalam semenjak zaman pemerintahan Belanda yang mengiktiraf adat sebagai bidang perundangan yang sah. Jelas sekali adat yang diterima dan diguna pakai adalah adat yang telah mendapat persetujuan daripada seluruh masyarakat dalam komuniti itu.

Adat merupakan satu cara hidup (*way life*) yang sentiasa menjadi pegangan turun-temurun sehingga menjadi hukum yang perlu dipatuhi dan diikuti. Kenyataan ini disokong dengan kenyataan oleh Azzurin dan Mas Rynna Wati (2018:304), bahawa kebudayaan dan adat merupakan tradisi atau cara hidup suatu masyarakat. Adat wujud dalam setiap masyarakat yang berbilang agama. Setiap agama mesti memiliki cara untuk melakukan hubungan dengan yang dianggap supernatural dan inilah yang disebut upacara amal atau ritual (Ab. Takko, 2008:2). Dalam masyarakat Melayu khususnya, adat sememangnya diletakkan pada kedudukan yang tinggi dan perlu dijaga. Ia terserlah melalui pantun-pantun Melayu berkaitan kepentingan menjaga adat, misalnya dalam pantun:

*Lebat daun bunga tanjung,
Berbau harum bunga cempaka;
Adat dijaga pusaka dijunjung,
Baru terpelihara adat pusaka.*

(Kumpulan Pantun Melayu, 1991)

Menurut Abdul Samad Ahmad (1990), bahawa kebudayaan mula dikenali oleh masyarakat umum di negara ini kira-kira awal tahun 1940an. Sebelum itu perkataan atau istilah yang terpakai dalam percakapan dan tulisan adalah adat dan adat istiadat. Makna adat dalam kehidupan masyarakat sudah semakin khusus terutamanya sehingga yang melibatkan upacara perkahwinan, kelahiran dan istiadat sahaja. Adat tidak mempunyai satu dokumen yang tersusun untuk dipatuhi. Adat resam sebagai adat resam merupakan kelazimannya yang menjadi amalan meluas dalam kalangan anggota masyarakat dan merangkumi keseluruhan cara hidup bermasyarakat yang mencakupi segala perlakuan upacara juga dikenali sebagai adat istiadat. Adat istiadat adalah lebih formal dari segi penyusunan dan peraturan dalam upacara seperti adat perkahwinan.

Perkahwinan merupakan elemen yang penting dalam pembentukan sebuah keluarga yang kemudiannya membentuk masyarakat dalam sesebuah kampung, daerah, negeri dan negara. Linton (dlm Norhuda Salleh, 2014) menjelaskan bahawa perkahwinan adalah penyatuan antara dua manusia yang berlainan jantina. Berlandaskan pemahaman bahawa perkahwinan akan mewujudkan perhubungan yang mengikut peraturan suami isteri ataupun ikatan fizikal, undang-

undang moral di antara seorang lelaki dan seorang perempuan ke dalam pergaulan hidup yang sempurna yang akhirnya membentuk sebuah keluarga. Justeru, dalam ajaran Islam perkahwinan amatlah dituntut oleh agama. Sebagaimana firman Allah S.W.T (dipetik daripada Muhd Norizan dan Nor Asma, 2018:265):

“Hai manusia, sesungguhnya kami menciptakan kalian daripada seorang lelaki dan seorang perempuan (Adam dan Hawa), dan Kami jadikan kalian berbagai bangsa dan suku agar kalian saling kenal-mengenal (antara satu sama lain).”

Perkahwinan dalam Bugis disebut sebagai *mappabotting* bererti “melaksanakan upacara perkahwinan”. Sementara itu, istilah perkahwinan dalam bahasa Bugis disebut sebagai *siala* yang bermaksud “saling mengambil satu sama lain”. Menurut Ibrahim (dlm Badruzzaman: 2007), istilah perkahwinan disebut juga *sianbbinéng* daripada perkataan *biné* bererti “benih padi”. Dalam tatabahasa Bugis, kata *biné* jika mendapat awalan “*ma*” menjadi *mabbiné* bererti “menanam benih”. Penggunaan kata *biné* atau *mabbiné* mempunyai pendekatan bunyi dan makna yang hampir sama dengan *bainé* (isteri) atau *mabbainé* (beristeri). Maka dalam konteks ini, *siabbinéng* bermaksud menanam benih dalam kehidupan rumah tangga. Perkahwinan bukan sahaja menyatukan kedua-dua mempelai dalam hubungan suami dan isteri, tetapi suatu upacara atau amalan yang bertujuan untuk menyatukan kedua-dua keluarga besar atau dalam istilah orang Bugis dikenali sebagai *mappasideppé mabélaé*, iaitu “mendekatkan yang jauh”. Oleh itu, perkahwinan dalam kalangan masyarakat Bugis umumnya berlangsung antara keluarga terdekat, kelompok patronasi (*endogami*), iaitu pemilihan jodoh oleh keluarga, terutamanya dalam kalangan masyarakat biasa kerana mereka sudah saling mengenali dan memahami sebelumnya. Menurut Hadikusuma (dlm. Nenni Rachman, 2016), endogami adalah suatu sistem perkahwinan yang mengharuskan kahwin dengan pasangan hidup yang terdiri daripada satu suku atau keturunan dengannya. Ia melarang seseorang melangsungkan perkahwinan dengan orang yang berasal daripada suku lain. Ikatan kekeluargaan sangat penting dalam kalangan masyarakat Bugis. Apabila melakukan hajat apa sekalipun, perkara yang paling utama adalah perlu melibatkan atau memperhatikan pertimbangan daripada pihak keluarga (Ismail Suardi, 2012).

Pelaksanaan adat perkahwinan masyarakat Bugis terbahagi kepada tiga tahap, iaitu upacara pra perkahwinan, pesta perkahwinan dan pasca perkahwinan. Pada tahap pra perkahwinan, dilaksanakan beberapa proses, iaitu pemilihan jodoh, penjajakan (*mammanu'-manu'*), meminang (*madduta atau massuro*), mengukuhkan kesepakatan (*mappasiarekeng*), menyebarkan undangan (*mappaisseng dan mattampa*), mendirikan bangunan (*mappatettong sarapo atau baruga*), merawat dan memandikan pengantin (*mappassau botting dan cemmé passili'*), khatam al-quran dan berzanji (*mappanré temme*), dan mensucikan diri (*mappacci atau tudamppeni*). Pada tahap pesta atau resepsi perkahwinan pula, dilaksanakan proses menghantar pengantin (*mappénre botting*), menyambut kedatangan pengantin (*madduppa botting*), akad nikah, persentuhan pertama (*mappasikarawa atau mappasiluka*), upacara nasihat perkahwinan dan penjamuan serta kunjungan balas daripada pihak mempelai (*marola atau mapparola*). Pada tahap upacara pasca perkahwinan pula, dilaksanakan tiga proses, iaitu melepaskan pakaian pengantin (*malluka botting*), ziarah kubur dan bertemu besan (*massita béseng*). Perkahwinan adalah sebagai undang-undang atau proses yang dikenali sebagai adat dalam masyarakat Bugis.

Kini, kebanyakan amalan-amalan adat perkahwinan dalam kalangan masyarakat Bugis seperti pemilihan jodoh dan penjajakan (*mammanu'-manu'*) kian kurang diamalkan disebabkan peredaran zaman. Generasi Bugis telah mementingkan pendidikan dan kebanyakan dalam

kalangan masyarakat dilihat lebih relevan mengamalkan majlis perkahwinan secara ringkas kerana menjimatkan masa, tenaga, dan kewangan. Berdasarkan pemerhatian dan andaian awal pengkaji, masyarakat moden sekarang kurang mengamalkan amalan-amalan tradisional terutamanya masyarakat Bugis sendiri. Oleh itu, satu kajian dijalankan untuk mengenal pasti amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis serta mengkaji faktor kurangnya amalan adat perkahwinan dalam masyarakat ini di Kampung Permatang Duku.

OBJEKTIF KAJIAN

Terdapat dua objektif dalam menjalankan kajian ini. Kajian yang dibuat adalah berlandaskan objektif berikut:

1. Menenal pasti amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku.
2. Mengkaji faktor kurangnya amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku.

BATASAN KAJIAN

Dalam membuat kajian, kawasan kajian adalah satu elemen yang sangat penting. Kajian ini telah dijalankan di Kampung Permatang Duku, Benut, Pontian, Johor. Pemilihan kampung ini adalah kerana sebahagian besar penduduknya terdiri daripada masyarakat Bugis yang telah berpuluh-puluh tahun menetap di kampung tersebut. Selain itu, belum ada kajian yang pernah dilakukan di kampung ini berkaitan adat perkahwinan masyarakat Bugis. Kajian yang pernah dilakukan adalah terhadap bahasa Bugis, iaitu kajian oleh Zurina Abdullah (2006). Kampung Permatang Duku terletak di dalam kawasan pentadbiran daerah Pontian dan ditadbir bersama oleh Majlis Perbandaran Pontian. Lokasi kawasan kajian ini terletak kira-kira 38 kilometer dari bandar Pontian dan sekitar 47 kilometer dari bandar Batu Pahat. Kampung ini terletak di dalam Mukim Benut yang mempunyai keluasan 33,664 ekar (Portal Rasmi Pentadbiran Tanah Johor). Kampung Permatang Duku terbahagi kepada dua bahagian, iaitu Kampung Permatang Duku Darat dan Kampung Permatang Duku Laut. Penduduk Kampung Permatang Duku dianggarkan adalah seramai 800 orang.

Kawasan kajian ini adalah fokus di kawasan Kampung Permatang Duku yang terdapat di daerah Pontian. Kawasan Kampung Permatang Duku mudah dikunjungi kerana mempunyai rangkaian perhubungan dan pengangkutan yang sempurna. Hal ini kerana, Kampung Permatang Duku terletak berhampiran dengan jalan raya yang memudahkan penduduk setempat berhubung dengan bandar Pontian dan Batu Pahat. Kampung Permatang Duku berdekatan dengan Pekan Parit Betak dan Kampung Permatang Sepam. Antara kemudahan yang terdapat di Kampung Permatang Duku adalah masjid, jalan raya, sekolah, surau, balai raya serta dewan.

METODOLOGI KAJIAN

Kaedah persampelan dan pengumpulan data digunakan dalam kajian ini kerana proses untuk mendapatkan maklumat adalah tepat dan mudah serta relevan dengan objektif kajian yang telah ditetapkan. Kajian ini melibatkan responden yang tinggal berdekatan dengan kawasan kajian agar persepsi responden adalah tepat terhadap objektif yang diutarakan oleh pengkaji. Penentuan saiz sampel bagi kajian ini menggunakan kaedah persampelan secara rawak terpilih dalam kalangan

masyarakat Bugis. Berdasarkan kaedah persampelan tersebut, seramai 30 orang responden telah dipilih sebagai sampel kajian, iaitu 3 orang responden ditemu bual dan 27 orang lagi menjawab soal selidik.

Temu Bual

Temu bual telah dilakukan dengan soalan yang disediakan terlebih dahulu agar pengkaji dapat menyoal responden secara sistematik. Responden yang dipilih untuk sesi temu bual adalah berdasarkan kesudian dan kelapangan mereka. Selain itu, responden yang ditemu bual haruslah berumur 21 tahun dan ke atas supaya maklumat yang diberi mempunyai kesahan dan kebolehpercayaan yang tinggi. Temu bual ini menyentuh mengenai maklumat yang berkaitan dengan objektif kajian. Kaedah ini kebiasaannya menggunakan alat perakam suara untuk merakam perbualan dan kemudiannya digunakan untuk menganalisis temu bual tersebut.

Soal Selidik

Untuk mendapatkan maklumat terperinci, borang soal selidik telah diedarkan secara rawak terpilih kepada responden masyarakat Bugis berdekatan dengan kawasan kajian. Borang soal selidik telah direka bentuk supaya sesuai dengan tajuk yang dikaji dan dapat memenuhi objektif kajian. Oleh itu, soalan-soalan yang dikemukakan dalam borang soal selidik tidak menyimpang jauh daripada sasaran. Ayat yang digunakan adalah ringkas dan pendek agar responden dapat memahami isi kandungan yang ditulis dengan mudah. Borang soal selidik yang digunakan adalah berbentuk soalan tertutup. Rasionalnya adalah untuk mudah dibandingkan serta jawapan mudah diproses menerusi sistem pengkodan yang bersifat piawai dan mudah dianalisis.

DAPATAN KAJIAN

Perbincangan dapatan dibahagikan kepada tiga bahagian. Bahagian pertama akan membincangkan maklumat peribadi responden. Bahagian kedua akan mengenal pasti amalan adat perkahwinan dan bahagian ketiga pula, membincangkan mengenai faktor kurangnya amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku.

Bagi bahagian pertama akan menganalisis maklumat peribadi responden, iaitu jantina, umur, pendapatan bulanan, dan pekerjaan. Jadual 1 menunjukkan analisis kekerapan responden mengikut jantina.

JADUAL 1: Analisis Kekerapan Responden Mengikut Jantina

Jantina	Kekerapan	Peratus (%)
Perempuan	15	55.6
Lelaki	12	44.4
Jumlah	27	100.0

Jadual 1 menunjukkan 15 orang responden adalah perempuan dengan nilai peratusan 55.6 peratus manakala 44.4 peratus lagi responden adalah lelaki dengan jumlah 12 orang. Dapatan analisis menunjukkan perempuan melebihi lelaki sebagai responden kajian ini.

JADUAL 2: Analisis Kekerapan Responden Mengikut Umur

Umur	Kekerapan	Peratusan (%)
Bawah 20 tahun	8	29.6
21-30 tahun	7	25.9
31-40 tahun	8	29.6
41-50 tahun	3	11.1
Lebih 60 tahun	1	3.7
Jumlah	27	100.0

Jadual 2 menunjukkan sebahagian besar responden terdiri daripada mereka yang berumur bawah 20 tahun, iaitu seramai 8 orang (29.6%) diikuti mereka yang berumur di antara 31 hingga 40 tahun, iaitu seramai 8 orang (29.6%). Responden yang berumur di antara 21 hingga 30 tahun, iaitu seramai 7 orang (25.9%). Manakala, mereka yang berumur antara 41 hingga 50 tahun berjumlah 3 orang (11.1%). Responden yang berumur 60 tahun ke atas, iaitu seramai 1 orang (3.7%).

JADUAL 3: Analisis Kekerapan Responden Mengikut Pendapatan Bulanan

Pendapatan Bulanan(RM)	Kekerapan	Peratusan (%)
< RM 1000	12	44.4
RM 1000 – RM 2000	9	33.3
RM 2000- RM 3000	5	18.5
>RM 4000	1	3.7
Jumlah	27	100.0

Dari aspek tingkat pendapatan pula, didapati seramai 12 orang responden (44.4%) berpendapatan kurang daripada RM1000 sebulan, diikuti dengan responden yang berpendapatan antara RM1000 hingga RM2000 sebulan, iaitu seramai 9 orang (33.3%) dan seterusnya responden yang berpendapatan antara RM2000 hingga RM3000 sebulan, iaitu mewakili 5 orang responden (18.5%). Manakala, responden yang berpendapatan RM 4000 dan ke atas sebulan berjumlah 1 orang (3.7%).

JADUAL 4: Analisis Kekerapan Responden Mengikut Pekerjaan

Pekerjaan	Kekerapan	Peratusan (%)
Bekerja sendiri	5	18.5
Kakitangan kerajaan	5	18.5
Pekerja swasta	6	22.2
Bersara	2	7.4
Pelajar	8	29.6
Lain-lain	1	3.7
Jumlah	27	100.0

Jadual 4 menunjukkan majoriti responden yang dikaji adalah dalam golongan pelajar, iaitu seramai 8 orang (29.6%) daripada keseluruhan responden. Pekerja swasta menduduki tangga

kedua tertinggi iaitu seramai 6 orang responden (22.2%), diikuti responden yang terlibat dengan bekerja sendiri iaitu seramai 5 orang (18.5%). Seterusnya, seramai 5 orang responden (18.5%) adalah kakitangan kerajaan manakala 2 orang responden (7.4%) adalah pesara dan 1 orang responden (3.7%) adalah lain-lain.

JADUAL 5: Analisis Mengenai Amalan Adat Perkahwinan Dalam Masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku

Bil.	Perkara	Setuju	Tidak Pasti	Tidak Setuju	Min
1.	Amalan adat perkahwinan bugis dilaksanakan dalam tiga tahap iaitu upacara pra perkahwinan, pesta perkahwinan dan pasca perkahwinan.	10 (37.0%) 1.1	9 (33.3%) 0.6	8 (29.6%) 0.3	2.0
2.	Pemilihan jodoh dan penjajakan (<i>mammanu' -manu'</i>) dilakukan pada tahap pertama.	9 (33.3%) 1.0	10 (37.0%) 0.7	8 (29.6%) 0.3	2.0
3.	Adat meminang (<i>madduta atan massuro</i>) dan mengukuhkan kesepakatan (<i>mappasiarekeng</i>) dalam masyarakat Bugis.	10 (37.0%) 1.1	11 (40.7%) 0.8	6 (22.2%) 0.2	2.1
4.	Dalam adat ini, amalan menyebarkan undangan (<i>mappaisseng dan mattampa</i>), mendirikan bangunan (<i>mappatettong sarapo atau baruga</i>), merawat dan memandikan pengantin (<i>mappassau botting dan cemmé passili'</i>) masyarakat Bugis dalam adat perkahwinan.	8 (29.0%) 0.9	13 (48.1%) 1.0	6 (22.2%) 0.2	2.1
5.	Pada tahap pertama, khatam al-quran dan berzanji (<i>mappanré temme</i>), dan mensucikan diri (<i>mappacci atau tudampeni</i>) masyarakat Bugis dalam adat perkahwinan.	9 (33.3%) 1.0	12 (44.4%) 0.9	6 (22.2%) 0.2	2.1
6.	Pada tahap pesta atau resepsi perkahwinan, menghantar pengantin (<i>mappénre botting</i>) dilaksanakan.	14 (51.9%) 1.6	13 (48.1%) 1.0	0 (0%) -	2.6
7.	Amalan menyambut kedatangan pengantin (<i>madduppa botting</i>), dan akad nikah semasa resepsi perkahwinan.	19 (70.4%) 2.1	8 (29.6%) 0.6	0 (0%) -	2.7
8.	Semasa resepsi perkahwinan persentuhan pertama (<i>mappasikarawa atau mappasiluka</i>), upacara nasihat perkahwinan dan penjamuan serta kunjungan balas daripada pihak mempelai (<i>marola atau mapparola</i>) dilaksanakan.	5 (18.5%) 0.6	13 (48.1%) 1.0	9 (33.3%) 0.3	1.9
9.	Pada tahap upacara pasca perkahwinan, acara melepaskan pakaian pengantin (<i>malluka botting</i>) dalam masyarakat Bugis.	3 (11.1%) 0.3	14 (51.9%) 1.0	10 (37.0%) 0.4	1.7
10.	Ziarah kubur dan bertemu besan (<i>massita béseng</i>) semasa upacara pasca perkahwinan dalam masyarakat Bugis.	5 (18.5%) 0.6	9 (33.3%) 0.7	13 (48.1%) 0.5	1.8

Jadual 5 menunjukkan dapatan kajian tentang amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku. Kebanyakan responden mengetahui amalan adat

perkahwinan Bugis dilaksanakan dalam tiga tahap, iaitu upacara pra perkahwinan, pesta perkahwinan dan pasca perkahwinan menunjukkan majoriti responden, iaitu seramai 10 orang dengan kadar peratus sebanyak 37.0 peratus Setuju manakala selebihnya, iaitu seramai 9 orang memilih kategori Tidak Pasti 33.3 peratus, dan selebihnya responden 8 orang menyatakan Tidak Setuju dengan min sebanyak 29.6 peratus. Min untuk pernyataan ini ialah 2.0, iaitu kesemua responden yang dipilih menyatakan Tidak Pasti dengan pernyataan ini. Menurut sumber daripada Dunia Melayu Se-dunia Melayu Online.com (2015), *mappabotting* adalah upacara adat perkahwinan orang Bugis di Selawesi Selatan. Secara garis benar, pelaksanaan upacara adat ini dibahagi menjadi tiga tahap, iaitu upacara pra perkahwinan, pesta perkahwinan dan pasca perkahwinan.

Seterusnya, pemilihan jodoh dan penjajakan (*mammanu'-manu*) diamalkan dalam adat perkahwinan masyarakat Bugis. Kesemua responden seramai 10 orang, iaitu dengan kadar peratus sebanyak 37.0 peratus menyatakan Tidak Pasti dengan pernyataan ini berbanding dengan responden yang Setuju seramai 9 orang dan Tidak Setuju pula 8 orang dengan min masing-masing 33.3 peratus dan 29.6 peratus. Min untuk pernyataan ini ialah 2.0 kerana kesemua responden menyatakan Tidak Pasti.

Selain itu, berdasarkan pernyataan adat meminang (*madduta* atau *massuro*) dan mengukuhkan kesepakatan (*mappasiarekeng*) dalam masyarakat Bugis, hanya 11 orang sahaja yang memilih kategori Tidak Pasti dengan kadar peratus 40.7 peratus manakala selebihnya, iaitu 10 orang menyatakan Setuju dengan kadar peratus 37.0 peratus dan bakinya responden seramai 6 orang menyatakan Tidak Setuju dengan kadar peratus 22.2 peratus. Hal ini membuktikan dengan nilai min, iaitu 2.1. Responden juga tidak pasti bahawa dalam adat ini, amalan menyebarkan undangan (*mappaisseng* dan *mattampa*), mendirikan bangunan (*mappatettong sarapo* atau *baruga*), merawat dan memandikan pengantin (*mappassau botting* dan *cemme passili'*) masyarakat Bugis dalam adat perkahwinan seramai 13 orang dengan min 48.1 peratus. Selain itu, responden seramai 8 orang dengan kadar peratus sebanyak 29.0 peratus menyatakan Setuju dan seramai 6 orang memilih Tidak Setuju dengan peratus 22.2 peratus. Min untuk kenyataan ini ialah 2.1, iaitu kebanyakan responden menyatakan Tidak Pasti dengan pernyataan ini.

Pada tahap pertama, khatam al-quran dan berzanji (*mappanré temme*), dan mensucikan diri (*mappacci* atau *tudamppeni*) masyarakat Bugis dalam adat perkahwinan, iaitu seramai 12 orang responden dengan kadar peratus sebanyak 44.4 peratus menyatakan Tidak Pasti berbanding dengan responden yang menyatakan Setuju sebanyak 9 orang dan Tidak Setuju sebanyak 6 orang dengan kadar peratus masing-masing 33.3 peratus dan 22.2 peratus. Oleh itu, secara amnya responden mempersepsikan pernyataan ini dengan nilai min 2.1.

Dalam analisis dapatan kajian, seramai 14 orang responden bersamaan 51.9 peratus bersetuju bahawa pada tahap pesta atau resepsi perkahwinan, menghantar pengantin (*mappénre botting*) dilaksanakan. Selebihnya, responden seramai 13 orang menyatakan Tidak Pasti dengan kadar 48.1 peratus. Nilai keseluruhan untuk pernyataan ini ialah 2.6. Seramai 19 orang responden bersamaan 70.4 peratus juga bersetuju bahawa amalan menyambut kedatangan pengantin (*madduppa botting*), dan akad nikah semasa resepsi perkahwinan. Bakinya responden menyatakan Tidak Pasti dengan bilangan responden 8 orang bersamaan 29.6 peratus. Secara amnya, responden menyatakan setuju dengan pernyataan ini dengan nilai keseluruhan min 2.7.

Dapatan kajian juga menunjukkan bahawa majoriti responden Tidak Pasti mengenai semasa resepsi perkahwinan persentuhan pertama (*mappasikarawa* atau *mappasiluka*), upacara nasihat perkahwinan dan penjamuan serta kunjungan balas daripada pihak mempelai (*marola* atau *mapparola*) dilaksanakan, iaitu 13 orang responden bersamaan 48.1 peratus manakala 9

orang responden memilih kategori Tidak Setuju bersamaan 33.3 peratus dan selebihnya, iaitu 5 orang responden menyatakan Setuju, iaitu bersamaan 18.5 peratus. Min untuk pernyataan ini ialah 1.9 dengan kebanyakan responden menyatakan Tidak Pasti dengan pernyataan ini.

Kebanyakan responden tidak pasti bahawa pada tahap upacara pasca perkahwinan, acara melepaskan pakaian pengantin (*malluka botting*) dalam masyarakat Bugis, iaitu 14 orang responden bersamaan 51.9 peratus manakala responden yang menyatakan Tidak Setuju seramai 10 bersamaan 37.0 peratus dan selebihnya 3 orang responden bersetuju dengan kenyataan ini dengan kadar peratus 11.1 peratus. Secara amnya, responden mempersepsikan pernyataan tersebut pada tahap yang Tidak Pasti dengan nilai min, iaitu 1.7.

Bilangan responden sebanyak 13 orang bersamaan 48.1peratus menyatakan persepsi Tidak Setuju bahawa ziarah kubur dan bertemu besan (*massita béseng*) semasa upacara pasca perkahwinan dalam masyarakat Bugis manakala 9 orang responden menyatakan Tidak Pasti dengan amalan ini dengan kadar peratus sebanyak 33.3 peratus dan bilangan masyarakat Bugis yang menyatakan setuju seramai 5 orang bersamaan 18.5 peratus. Nilai min pernyataan ini ialah 1.8 yang menunjukkan hampir kesemua responden tidak pasti akan amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis.

JADUAL 6: Analisis Mengkaji Faktor Kurangnya Amalan Adat Perkahwinan dalam Masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku.

Bil.	Perkara	Setuju	Tidak Pasti	Tidak Setuju	Min
1.	Amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis makin kurang diamalkan.	18 (66.7%) 2.0	9 (33.3%) 0.7	0 (0%) -	2.7
2.	Faktor masa menyukarkan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis dilakukan.	12 (44.4%) 1.3	8 (29.6%) 0.6	7 (25.9%) 0.3	2.2
3.	Faktor kewangan menyebabkan amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kurang diamalkan.	12 (44.4%) 1.3	9 (33.3%) 0.7	6 (22.2%) 0.2	2.2
4.	Pendidikan menyebabkan amalan adat perkahwinan kian pupus dalam masyarakat Bugis.	11 (40.7%) 1.2	9 (33.3%) 0.7	7 (25.9%) 0.3	2.2
5.	Amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kian pupus disebabkan faktor pekerjaan.	11 (40.7%) 1.2	16 (59.3%) 1.2	0 (0%) -	2.4
6.	Migrasi keluar masyarakat Bugis ke bandar mengakibatkan amalan adat perkahwinan tidak dilakukan.	19 (70.4%) 2.1	8 (29.6%) 0.6	0 (0%) -	2.7
7.	Perubahan suasana sekeliling mengundang amalan adat perkahwinan hampir luput dalam masyarakat Bugis.	16 (59.3%) 1.8	10 (37.0%) 0.7	1 (3.7%) 0.0	2.5

8.	Penyerakan masyarakat Bugis ke kawasan lain menyukarkan amalan adat perkahwinan sukar dijalankan.	17 (63.0%) 1.9	9 (33.3%) 0.7	1 (3.7%) 0.0	2.6
9.	Amalan adat perkahwinan Bugis mulai luntur kerana perkahwinan campur.	19 (70.4%) 2.1	8 (29.6%) 0.6	0 (0%) -	2.7
10.	Asimilasi budaya menyebabkan amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kian lenyap.	11 (40.7%) 1.2	15 (55.5%) 1.1	1 (3.7%) 0.0	2.3

Jadual di atas menunjukkan dapatan kajian tentang faktor kurangnya amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku. Dapatan menunjukkan majoriti responden, iaitu 18 orang bersamaan 66.7 peratus bersetuju bahawa amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis makin kurang diamalkan manakala seramai 9 orang responden menyatakan Tidak Pasti dengan pernyataan ini dengan kadar peratus 33.3 peratus. Keadaan ini turut dibuktikan dengan nilai min, iaitu 2.7 yang kebanyakan responden menyatakan setuju.

Selain itu, kebanyakan responden menyatakan mereka bersetuju bahawa faktor masa menyukarkan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kurang diamalkan. Oleh itu, secara amnya seramai 12 orang bersamaan 44.4 peratus manakala selebihnya 8 orang responden memilih kategori Tidak Pasti bersamaan 29.6 peratus dan 7 orang responden pula menyatakan Tidak Setuju dengan pernyataan tersebut dengan kadar peratus sebanyak 25.9 peratus. Oleh itu, min untuk pernyataan ini ialah 2.2 dengan kebanyakan responden menyatakan tidak pasti dengan pernyataan ini.

Faktor kewangan menyebabkan amalan adat perkahwinan kurang diamalkan dalam masyarakat Bugis. Pernyataan ini dapat dibuktikan melalui majoriti yang responden bersetuju seramai 12 orang bersamaan 44.4 peratus. Selebihnya responden menyatakan Tidak Pasti seramai 9 orang bersamaan 33.3 peratus dan 6 orang bersamaan 22.2 peratus. Skala min pula sebanyak 2.2, iaitu hampir keseluruhan responden menyatakan tidak pasti dengan pernyataan ini.

Faktor pendidikan menyebabkan amalan adat perkahwinan kian pupus dalam masyarakat Bugis. Pernyataan ini dapat dibuktikan melalui majoriti yang responden bersetuju seramai 11 orang bersamaan 40.7 peratus. Selebihnya responden menyatakan Tidak Pasti seramai 9 orang bersamaan 33.3 peratus dan 7 orang bersamaan 25.9 peratus adalah Tidak Setuju. Skala min pula sebanyak 2.2, iaitu hampir keseluruhan responden menyatakan tidak pasti dengan pernyataan ini. Seterusnya, seramai 16 orang responden bersamaan 59.3 peratus tidak pasti bahawa amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kian pupus disebabkan faktor pekerjaan. Nilai min untuk pernyataan ini, iaitu 2.4.

Sementara itu, responden juga bersetuju bahawa migrasi keluar masyarakat Bugis ke bandar mengakibatkan amalan adat perkahwinan tidak dilakukan semakin meningkat dengan bilangan responden seramai 19 orang bersamaan 70.4 peratus jika dibandingkan dengan bilangan responden seramai 8 orang menyatakan tidak pasti dengan kadar peratus 29.6 peratus. Nilai min sebanyak 2.7 dengan bilangan responden yang menyatakan persepsi setuju dengan kenyataan ini. Perubahan suasana sekeliling mengundang amalan adat perkahwinan hampir luput dalam masyarakat Bugis dengan majoritinya responden menyatakan setuju, iaitu seramai 16 orang bersamaan 59.3 peratus. Selebihnya responden menyatakan tidak setuju dengan bilangan seramai

10 orang bersamaan 37.0 peratus dan 1 responden bersamaan 3.7 peratus berpandangan tidak setuju dengan pernyataan ini. Skala min untuk pernyataan ini ialah 2.5 dengan majoritinya bersetuju.

Faktor penyerakan masyarakat Bugis ke kawasan lain menyukarkan amalan adat perkahwinan sukar dijalankan dengan bilangan responden seramai 17 orang bersamaan 63.0 peratus manakala 9 orang responden bersamaan 33.3 peratus Tidak Pasti dengan faktor ini dan selebihnya seramai 1 responden bersamaan 3.7 peratus menyatakan Tidak Setuju. Nilai min untuk faktor ini ialah 2.6 dengan majoriti masyarakat Bugis bersetuju dengan pernyataan ini. Dapatan juga menunjukkan majoriti responden, iaitu seramai 19 orang dengan peratus sebanyak 70.4 peratus bersetuju bahawa amalan adat perkahwinan Bugis mulai luntur kerana perkahwinan campur. Selebihnya, 8 orang responden bersamaan 29.6 peratus menyatakan tidak pasti. Secara amnya, responden mempersepsikan pernyataan ini dengan nilai min 2.7 kebanyakan responden menyatakan setuju dengan pernyataan ini.

Faktor terakhir, iaitu asimilasi budaya menyebabkan amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kian lenyap. Menurut Gordon (dlm Shamsul Amri, 2012), asimilasi budaya ialah satu proses apabila kumpulan minoriti mempelajari ciri kebudayaan masyarakat tuan rumah, seperti bahasa, pakaian dan adat resam untuk diamalkan dalam kehidupan seharian masyarakat. Dapatan menunjukkan 15 orang responden bersamaan 55.5 peratus majoriti tidak pasti manakala seramai 11 orang responden bersamaan 40.7 peratus bersetuju dengan pernyataan ini. Selebihnya, bilangan responden yang menyatakan tidak setuju ialah 1 orang bersamaan 3.7 peratus. Nilai min untuk faktor ini ialah 2.3.

Secara keseluruhannya, responden banyak menyatakan bahawa mereka bersetuju dengan pernyataan faktor kurangnya amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis. Hal ini dibuktikan melalui maklum balas dan analisis responden dengan menggunakan borang soal selidik semasa kajian dijalankan yang ditunjukkan dalam bentuk bilangan responden, peratus dan min.

KESIMPULAN

Berdasarkan kajian yang telah dibuat mendapati bahawa amalan adat perkahwinan masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku kebanyakan daripada masyarakat Bugis mengetahui yang adat ini dilaksanakan dalam tiga tahap, iaitu upacara pra perkahwinan, pesta perkahwinan dan pasca perkahwinan. Kebanyakan masyarakat Bugis ada yang mengetahui serba sedikit mengenai amalan yang dilaksanakan pada tahap pra perkahwinan seperti pemilihan jodoh, penjajakan (*mammanu'-manu'*), meminang (*madduta atan massuro*), mengukuhkan kesepakatan (*mappasiarekeng*), menyebarkan undangan (*mappaisseng dan mattampa*), mendirikan bangunan (*mappatettong sarapo atau baruga*), merawat dan memandikan pengantin (*mappassau botting dan cemmé passili'*), khatam al-quran dan berzanji (*mappanré temme*), dan mensucikan diri (*mappacci atau tudamppeni*). Sebahagian kecil generasi muda mengetahui amalan adat perkahwinan Bugis pada tahap pesta perkahwinan seperti menghantar pengantin (*mappénre botting*), menyambut kedatangan pengantin (*madduppa botting*), akad nikah, persentuhan pertama (*mappasikarawa atau mappasiluka*), upacara nasihat perkahwinan dan penjamuan serta kunjungan balas daripada pihak mempelai (*marola atau mapparola*). Pada tahap pasca perkahwinan pula, kebanyakan masyarakat Bugis masih mengamalkan adat tersebut seperti melepaskan pakaian pengantin (*malluka botting*), ziarah kubur dan betemu besan (*massita béseng*).

Dapatan kajian juga menunjukkan yang amalan adat perkahwinan masyarakat Bugis di Kampung Permatang Duku kian pupus dalam kalangan masyarakat itu sendiri disebabkan faktor-faktor tertentu seperti faktor masa menyukarkan adat perkahwinan Bugis untuk dilaksanakan. Faktor kewangan, pendidikan dan pekerjaan juga menyebabkan amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kian pupus dalam kalangan generasi moden dengan persepsi mereka yang adat ini tidak relevan lagi pada era globalisasi ini. Kebanyakan migrasi keluar masyarakat Bugis ke bandar-bandar besar mengakibatkan amalan adat perkahwinan Bugis tidak dapat dilakukan lagi. Faktor perubahan suasana sekeliling dan penyerakan masyarakat Bugis ke kawasan lain turut mempengaruhi amalan adat perkahwinan Bugis sehinggakan adat ini semakin dilupakan. Faktor-faktor lain seperti perkahwinan campur dan asimilasi budaya juga mengundang kepada amalan adat perkahwinan dalam masyarakat Bugis kian lenyap. Hal ini juga mengakibatkan sesetengah masyarakat Bugis memandang adat perkahwinan ini tidak relevan pada masa ini.

Kesimpulannya, adat perkahwinan Bugis perlulah dikekalkan kerana ianya menjadi identiti kepada masyarakat Bugis dan memiliki keunikan yang tersendiri. Masyarakat Bugis terutamanya generasi tua atau yang memahami adat perkahwinan masyarakat Bugis perlulah memberi pendedahan secara langsung dan tidak langsung kepada generasi akan datang. Justeru, proses pendokumentasian terhadap kajian seumpama ini amat penting untuk dijadikan rujukan dan pengetahuan kepada generasi akan datang.

RUJUKAN

- Abdul Samad Ahmad. 1990. *Kesenian adat, kepercayaan dan petua*. Melaka: Associated Educational Distributors.
- Ab. Takko. 2008. Ritual Agama To-Lotang di Tanah Bugis. *Jurnal Melayu*, 3, 1-26.
- Abdul Latiff Abu Bakar dan Hanipah Hussin (Peny.). 2004. *Kepimpinan Adat Melayu Serumpun*. Melaka: Institusi Seni Malaysia Melaka dan Biro Sosiobudaya Dunia Melayu Dunia Islam.
- Azzurin Mohd Yassin dan Mas Rynna Wati Ahmad. 2018. Konsep Jati Diri Melayu dalam Puisi Catatan Kembara *Nota Kecil Menyeberang Usia*. *Jurnal Melayu*, 17(2), 299-311.
- Badruzzaman. 2007. Peranan syara' dalam perkembangan Islam di Sulawesi Selatan. Muat turun 22 Februari 2015, dari <http://bz69elzam.blogspot.com>.
- Portal Rasmi Pentadbiran Tanah Johor. Dicapai 22 Februari 2015, dari <https://ptj.johor.gov.my>.
- Ismail Suardi Wekke. 2012. Islam dan Adat dalam Pernikahan Masyarakat Bugis di Papua Barat. *Thaqafiyat*, 13(2), 307-335.
- Kamus Dewan Edisi Keempat. 2010. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka Kuala Lumpur.
- Muhd Norizam Jamian dan Nor Asma Ab Aziz. 2018. Akhlak Pemimpin dalam Hikayat Isma Yatim: Satu Analisis Pendekatan Adab. *Jurnal Melayu*, 17(2), 255-276.
- Nenni Rachman. 2016. Perkahwinan Endogami Perspektif Hukum Adat dan Hukum Islam. *Al-Risalah*, 2(1), 38-62.
- Norhuda Salleh. 2014. Tepak Sirih: Komunikasi bukan Lisan dalam Adat Perkahwinan Melayu. *Jurnal Komunikasi*, 30 (4), 177-190.
- Shamsul Amri Baharuddin. 2012. *Modul Hubungan Etnik*. Bangi: Penerbitan Universiti Kebangsaan Malaysia.

- Zainal Abidin Bakar (Peny.). 1991. *Kumpulan Pantun Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Zainal Kling. 2004. Adat Bersendi Syarak, Syarak Bersendi Kitabullah-Ajaran Tamadun Melayu. Dlm. Abdul Latiff Abu Bakar dan Hanipah Hussin (Peny.) *Kepimpinan Adat Melayu Serumpun*. Melaka: Institusi Seni Malaysia Melaka & Biro Sosiobudaya Dunia Melayu Dunia Islam. hlm 215-233.
- Zurina Abdullah. 2006. Penanda awalan dan apitan kata kerja bahasa Bugis: kajian kes di mukim Benut. Latihan Ilmiah. Bangi, Universiti Kebangsaan Malaysia.

Biodata Penulis:

Zurina Abdullah merupakan seorang pensyarah di Jabatan Kenegaraan dan Pengajian Ketamadunan, Pusat Pengajian Teras, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Melayu. Kini, beliau sedang mengikuti pengajian di peringkat Doktor Falsafah di Universiti Putra Malaysia dalam bidang Bahasa Melayu di bawah Fakulti Bahasa Moden dan Komunikasi.

Muhammad Abdul Jalal Abdullah merupakan seorang penuntut Ijazah Sarjana Muda Pengurusan Hartanah tahun akhir di Universiti Tun Hussin Onn Malaysia di bawah Fakulti Pengurusan Teknologi dan Perniagaan.